

Driemaal daags een flinke dosis

“Als je alles grondig hebt beleefd en als je alles even grondig van je hebt afgetrapt dan blijven er nog maar alleen twee stropijltjes over waar je je aan vastklampen kunt: God en de poëzie.” Dat schreef Gaston Burssens in de inleiding bij zijn ‘Posthume verzen’. God heeft hem nooit kunnen bekoren, maar de poëzie des te meer. Burssens, tweevoudig winnaar van de Staatsprijs voor Poëzie, schreef in zijn vijftigjarige carrière zowat duizend bladzijden gedichten bij elkaar. Zijn hele poëtische oeuvre, zowel het gepubliceerde als het ongepubliceerde werk, is sinds kort gebundeld onder de titel ‘Alles is mogelijk in een gedicht. Verzamelde verzen 1914-1965’.

Gaston Burssens (1896-1965) geniet vooral bekendheid als tijdgenoot en vriend van Paul van Ostaïjen. In twee van zijn vroegste bundels, ‘Verzen’ (1918) en ‘Liederen uit de stad en uit de sel’ (1919) kwamen activistische, Vlaamsgezinde sympathieën aan de oppervlakte die hij deelde met zijn Antwerpse vriend en dandy-dichter. Terwijl die eerste bundel nog erg traditioneel van vorm was en inhoudelijk vooral voortbouwde op de Baudelairiaanse kloof tussen het spleen en het ideale, vertoonde ‘Liederen uit de stad en uit de sel’ al meer affiniteit met het op dat moment opkomende humanitair expressionisme. Echt ‘modern’ werd Burssens echter pas in ‘Piano’ (1924). Volzinnen werden vervangen door lossere, vrije verzen; de vorm en de klank van het gedicht werd minstens even belangrijk als de inhoud. Voor het eerst begon Burssens ook te experimenteren met de typografie. Dat experiment zou hij nog veel verder doortrekken in ‘French en andere cancan’ (1935). In die bundel krijgt vrijwel ieder gedicht een andere opmaak: er worden tientallen verschillende lettertypes gebruikt, de gedichten worden omkranst met grafische decoratie, beginkapitalen worden versierd. De inhoud van het gedicht wordt nu echt ondergeschikt aan de vorm, de klank en de visuele verschijning ervan. Dat laatste aspect kan ik hier niet reproduceren, maar de rest spreekt voor zich: ‘Tussen kant en grand écart / is maar alles kant en klaar / voor wat een dame voor een heer is / en wat meer is / is tutu’, klinkt het titelgedicht van de bundel. Het is een absurd, tegendraads, bijna dadaïstisch woordspel dat zo goed als zinledig is. Met zulke klank- en woordspellen had Burssens ook al geëxperimenteerd in de bundel ‘Enzovoort’ (1926), dat gedichten bevat met een ritme dat swingt als de in die tijd opkomende jazz: ‘driemaal daags een flinke dosis / als je liefde dan niet voos is / zal je liefde eeuwig zijn’.

Centraal in dit vroege werk van Burssens staat de moderne grootstadservaring. In ‘Verzen’ werd de stad al - vrij expressionistisch binnen de voor het overige vrij traditionele bundel - beschreven ‘als een onaniëse vrouw met fletse wangen / en blauwe kringen om d’ogen, ten teken van dierlik zelfverlangen’. En ook in latere bundels legt Burssens de nadruk op het ‘elektries licht’ van de bordelen, op de geluiden en de horden mensen die de dynamiek van de grootstad belichamen. Indrukwekkend op dit gebied is het lange gedicht ‘De rekening van het kind’ uit ‘De eeuw van Perikles’ (1941), waarin de moderne stad over verschillende strofen heen vergeleken wordt met een zoo.

Toch gaan Burssens’ meest ontroerende gedichten niet over de stad. Die staan immers in de voor Burssens atypische, want van alle zotte kolder en schalkse spitsvondigheid ontdane bundel ‘Elegie’, ook uit 1941, die hij schreef bij de dood van zijn eerste vrouw. Het zijn op vormelijk vlak traditionele treurgedichten, maar daardoor zijn de verzen tijdloos en ook vandaag nog bijzonder aangrijpend: ‘Het was alsof haar leven pas begon / met deze strijd tegen de dood’, dicht hij. De leegte die achterblijft na de dood van een geliefde wordt heel erg voelbaar gemaakt in een prachtig, troosteloos vers: ‘Ik spreek van u tegen mijn hond / Hij luistert met gestrekte oren / Alsof hij u door mij kon horen / Alsof hij u in mij verstond’.

‘Elegie’ zou echter een uitzondering blijven in Burssens’ oeuvre. Zijn bundels uit de jaren ’50 en ’60, ‘Pegasos van Troja’, ‘Ode’, ‘Adieu’ en ‘Posthume verzen’ – die laatste is voor alle duidelijkheid gewoon de titel van de laatste tijdens Burssens’ leven gepubliceerde

bundel – vermengen op een unieke manier briljante verzen met platte, pseudo-spitsvondige regels en licht aangebrande, soms Benny Hill-achtige humor. Tegelijk spreekt uit vele gedichten ook een groot mededogen met de kleine mens, die gedoemd is alleen in illusies te leven: ‘Wij zullen dan vergeten hebben wat ons griede / (...) En leren hoe wij ons geluk moeten veranderen // ’t is een illusie als een andre.’

Maar Burssens’ beste bundel is misschien wel ‘12 Nigger-Songs’, die ik daarom tot het einde bewaard heb. In die bundel uit 1946 heeft Burssens’ zagezegd de woorden van Vidye Kalombo – ‘De duivel heeft zijn ziel God heeft zijn songs’ – ‘op sonnetten getrokken’. Vidye Kalombo was volgens de nota voorin de bundel ‘de sterkste ‘geest’ van het zwarte ras. Hij verbleef zowel in de U.S.A. als in Congo. Hij heeft de oorlog meegemaakt op alle fronten, ook in Vlaanderen.’ Blijkens het boeiende nawoord bij deze editie, dat geschreven is door samensteller Matthijs de Ridder, betekent Vidye Kalombo in het Kiluba, een taal uit Katanga in Congo, niets meer of minder dan ‘God’. In deze vitale, scherpe nigger-songs laat Burssens dus eigenlijk God zelf commentaar geven op de oorlog die zich in zijn wereld afspeelt. Dat levert poëzie op die zich als een machete in je lezershoofd kapt: ‘God zij geloofd in ’t teken van Zijn kruis / En in de goede schoonheid van Zijn Wezen / Duizenden liggen in het knekelhuis / Extatisch te staren hoe of Hij is herrezen.’

Dat niet alle gedichten van Burssens even sterk zijn als de twaalf nigger-songs, is niet zo verwonderlijk. Maar zijn poëzie zou beter kunnen zijn als ze niet zou lijden onder Burssens’ vaak ergerlijke dwang om elk vers dat ook maar iets onverbloemd moois of verhevens lijkt te suggereren, onmiddellijk te counteren met een flauwiteit of schunnigheid. Het is de natuurlijke tegendraadsheid van iemand die alles ‘grondig heeft beleefd’ en die in zijn poëzie alles ‘even grondig van zich aftrapt’. Desondanks blijft Burssens’ oeuvre meer dan veertig jaar na zijn dood overeind. De nieuwe editie van zijn verzen toont dat niet alleen zijn uitgesproken modernistische werk uit de jaren twintig van literair-historische betekenis is. Eerder moet Burssens beschouwd worden als de man die in zijn eentje de link was tussen de eerste en de tweede generatie modernisten in de Vlaamse poëzie – tussen Paul van Ostaijen en de zijnen enerzijds en de groep rond de tijdschriften Tijd en Mens (Jan Walravens, L.P. Boon) en Gard Sivik (Paul Snoek, Hugues C. Pernath) anderzijds. En zijn het niet zijn literaire kwaliteiten die tot de verbeelding van de hedendaagse lezer spreken, dan is het wel Burssens’ warme compassie voor het beperkte begripsvermogen van de mens: ‘Mijn leven lang was ik een potlood en een blaag / die alles schreef en zag en nimmer heeft begrepen. / Als jullie allemaal.’

Bart VAN DER STRAETEN

Gaston Burssens, ‘Alles is mogelijk in een gedicht. Verzamelde verzen 1914-1965’, bezorgd door en met een nawoord van Matthijs de Ridder, Meulenhoff|Manteau, Antwerpen/Amsterdam, 2005, 1.118 blz., ISBN 90 8452 009 1.